

УДК 821(100)'06.09:[7.038.6:111.852]](045)
DOI: 10.32589/2411-3883.20.2023.293576

Чернишова Світлана Олександрівна
кандидат філологічних наук, доцент
докторантка кафедри теорії та історії світової літератури
Київського національного лінгвістичного університету
<https://orcid.org/0000-0003-0284-2001>
sveta.chernyshova@gmail.com

ДОМІНАНТИ МЕТАМОДЕРНІЗМУ: КРИТИЧНА РЕЦЕПЦІЯ

Анотація. У статті проаналізовано напрацювання у царині літературознавства, де осмислюється естетика метамодернізму. Дослідники акцентують такі іманентні риси сучасної художньої літератури: повернення до модерністського типу експериментування, реконструювання відкинутих постмодернізмом великих наративів, коливання між різними естетичними палітрами, відкритість, повернення до історії, глибинність, афект і нова щирість. Виокремлення цих домінант сучасного письменства дає підстави стверджувати про «згасання» і вичерпаність постмодернізму та про оприсутнення нового способу наративізації і осмислення реальності, що містить як реалії високого технологічного поступу, так і економічної нестабільності.

Ключові слова: метамодернізм; сучасна літературна критика; культурна домінанта; афект; нова щирість; історизм; коливання.

Svitlana Chernyshova
Ph.D. in Philology, Associate Professor
Doctorate student at the Department of Theory and History of World Literature
Kyiv National Linguistic University
<https://orcid.org/0000-0003-0284-2001>
sveta.chernyshova@gmail.com

DOMINANTS OF METAMODERNISM: CRITICAL RECEPTION

Abstract. This article analyzes developments in the field of literary studies that concentrate on the aesthetics of metamodernism. Researchers emphasize the following inherent characteristics of contemporary fictional writings: a return to modernist-style experimentation, the reconstruction of grand narratives rejected by postmodernism, oscillation between different aesthetic palettes, openness, a return to history, depth, affect, and new sincerity. The identification of these dominants in contemporary literature provides grounds for asserting the «waning» and exhaustion of postmodernism and the development of a new way of narrativization and understanding of reality, which encompasses both the realities of high technological progress and economic instability.

Scholars argue that innovative spirit of the early twentieth century serves as the foundation for the metamodernism of the twenty-first century. Metamodernism explores how the modernists expanded the horizons of literary potential by challenging well-established notions of narrative consistency. In contemporary fiction, we witness a response to modernism as an artistic endeavor that transcends borders, finding expression in various cultures. Metamodernist narratives, in this context, set themselves apart from an earlier form of modernism by embracing a self-aware and enduring commitment to rebellion and the presentation of the unfamiliar as literary innovations that emerged specifically during the early twentieth century.

The metamodern turn's oscillation between «irony and sincerity» can be seen as a thought-provoking response to the complex political landscape of an era marked by economic instability. In a world where economic uncertainties often shape political agendas and public discourse, this dynamic interplay between irony and sincerity reflects the multifaceted nature of contemporary political engagement.

Keywords: affect; contemporary literary criticism; cultural dominant; historicism; metamodernism; new sincerity; oscillation.

Вступ. Множинність поворотів, які буквально вибухнули у другій половині ХХ століття, лише засвідчили невдоволеність гуманітаристики ситуацією, яку сформувала постмодерна підозра до будь-якого типу знання. Водночас, стверджує Я. Сторм, без постструктуралізму та деконструкції ці зсуви ніколи б і не виникли. Тож «... сучасні науковці визначають свої проекти всупереч постмодернізму, але при цьому не усвідомлюють міри своєї залежності від нього» (Storm, 2021, р. 4). Таку саму позицію займає і Мойо Окедіджі (2011), який вважає метамодернізм мистецькою спробою розширити межі модернізму і постмодернізму. Префікс *мета-* має особливу семантику, бо позначає поєднання різноманітності, а не опозиційності значень і смислів. Таким чином, попередня система знання не відкидається чи заперечується сучасними науковцями, а інтегрується у якісно нову парадигму. Тобто *мета-* знімає те напруження і бінарність, які були донедавна властиві поняттям та категоріям. Я. Сторм акцентує відкритість і безкінечність метамодернізму: «Зважаючи на те, що постмодернізм та споріднені з ним теорії переживають момент згасання, метамодернізм має на меті сформувати новий величезний синтез. Він креслить дорожню мапу, де нормативні та епістемологічні переконання переплітаються і відкриваються нові можливості для діалогу» (Storm, 2021, р. 8). Опертя метамодернізму на постмодерну основу робить можливим використання стратегій останнього проти нього ж самого. Заперечення постмодернізму не веде до ігнорування його напрацювань, а радше до їхнього подальшого розвитку, але з позицій поєднання того, що вважалося досі непоєднаним чи суперечливим. Загалом метамодернізм можна вважати своєрідною філософською терапією.

Мета цієї статті полягає в критичному аналізі основних літературознавчих праць у фокусі уваги яких є осмислення метамодерної естетики. Для досягнення поставленої мети використано **методи** аналізу, синтезу і рецептивної естетики.

Виклад основного матеріалу. Питання виявлення метамодерного світовідчуття у художній прозі загалом привертало увагу низки дослідників. Зокрема, Нік Бенслі (Bentley, 2018) у статті «Trailing Postmodernism: David

Mitchell's Cloud Atlas, Zadie Smith's NW, and the Metamodern» акцентує, що метамодернізм стає визначальною рисою прози, написаної після 2000-х років. У процесі уважного аналізу творів Девіда Мітчела і Зеді Сміт дослідник доходить висновку, що романи цих письменників є радше реконструктивними, аніж деконструктивними. Якщо література постмодернізму мала на меті руйнування великих наративів, то сучасна словесність намагається «(ре)формувати зв'язки» (Bentley, 2018, р. 740). Попри те, що Д. Мітчелл і З. Сміт використовують техніки оповіді постмодернізму (фрагментація, інтертекстуальність, нелінійність, інтенсивна саморефлексивність) загальний посыл їхніх текстів спрямований на відновлення і можливість реконструкції як людських зв'язків, так і «ре-гуманізації пост-людського» (Bentley, 2018, р. 740). Натомість постмодернізм, як зазначає Ф. Штейнбук, «остаточно відкидає і цю химеру (надію на майбутнє — С.Ч.), перетворюючись на своєрідну «річ у собі», оскільки вже не йме віри нічому й нікому, а навіть тому, що продукує він сам» (Штейнбук, 2011, с. 86).

Особливу увагу сучасних дослідників привертає **взаємозв'язок між модернізмом і метамодернізмом**. Більшість із них вказують на сильну модерністську домінанту у сучасному письменстві. Наприклад, Девід Джеймс та Урміла Сешагірі у праці «Метамодернізм: наративи послідовності та революції» (James & Seshagiri, 2014) стверджують: «Значна кількість сучасних прозаїків таких, як Джуліан Барнс, Джон Максвелл Кутзее, Ієн Мак'юен, Синтія Озк, Віл Селф і Зеді Сміт — локалізують концепцію модернізму у серцевину свого письма, стилізуючи свої літературні інновації ХХІ століття як відкрите загравання з інноваціями ХХ століття. Сьогодні, коли постмодерні розчарування вже більше не домінують у критичному дискурсі чи креативній практиці, основні експерименти і дебати модерністської культури початку ХХ століття набувають нового значення для динамічного горизонту сучасної літератури» (James & Seshagiri, 2014, р. 88). Автори статті апелюють до слів письменника Тома Маккарті, який сказав, що завдання сучасного митця осмислити спадщину модернізму (дет. див.: James & Seshagiri, 2014, р. 88). До слова тут згадати і одну з перших праць про реактуалізацію модернізму, а саме дослідження Мажорі Пер-

лофф «Модернізм ХХІ століття: 'нова' поетика» (2002). Вагома і стаття Дугласа Мао і Ребеки Валькович (2008) про модернізм у сучасності, де врахована транснаціональна і постколоніальна перспективи.

Сьогочасна активізація модернізму як окремої історичної та культурної епохи спровокувала переосмислення і його періодизації. Загалом, питання періодизації займає чільне місце у дослідженнях про метамодернізм. Отож, Габріель Йосіповічі у праці «Що трапилося з модернізмом?» (2010) датує початок модернізму публікацією «Дон Кіхота» Сервантеса. Зміна періодизації зумовлена також і деконструкцією модернізму як західної ідеології та естетики. Відтак, С'юзен Фрідмен вважає, що модернізм зародився ще в VI столітті в Китаї. Дослідники Деніс Керстен та Уша Вілберз (2018) услід за Ван ден Еккером та ін. зауважують, що метамодернізм у художній літературі коливається між модерністською та постмодерністською естетикою. На їхню думку, у літературі початку ХХІ століття все ж маємо тяжіння до модерністського типу оповіді. Підкреслюючи інтенсивний діалог між сучасним письменниками та традицією модернізму, вони акцентують, що проблема відродження модернізму у сучасному письменстві лише починає осмислюватися дослідниками. Наративні техніки модернізму з новою силою оприсутнюються у літературі початку ХХІ століття. У вступі до тематичного числа журналу «English Studies» під назвою «Метамодернізм» автори підсумовують, що мета видання «зробити перші кроки на шляху до окреслення і виявлення того, як техніка модернізму зманіфестована у сучасній романістиці» (Kersten & Wilbers, 2018, p. 720).

Модернізм активізується й інкорпорується сучасними письменниками, твори яких позначені концентрованою саморефлексивністю, алієнованістю персонажів, що передані через фрагментованість оповіді і відчуття кризовості епохи. Девід Джеймс та Урміла Сешагірі пишуть про паралелі між модернізмом та метамодернізмом: «Метамодерністські наративи відмежовуються від попередніх постмодерністських через самоусвідомлення, послідовне обурення та очуження, які були властиві літературі початку ХХ століття. З одного боку, метамодернізм ХХІ демонструє, що імпульс до реформування наративної оповіді досяг свого zenіту ще сто років

тому; сучасні письменники по-різному підтверджують те, що маніпулювання формою стало лакмусовим папірцем для модерністського проєкту. З іншого боку, окремі метамодерні твори виконують історичну функцію, оскільки їхні автори динамічно рефлексують про модерністські естетичні орієнтири і таким чином мобілізують власні інновації» (James & Seshagiri, 2014, p. 94).

Однією з відправних точок для осмислення рис модернізму в романі метамодернізму можна вважати твердження Джеймса Брантона (2018), який у праці про сучасну американську поезію, написану чорношкірими жінками (Гарріет Мюллен та Ів Шоклі), характеризує «метамодернізм як політизовану ностальгію» (р. 73). Зокрема, він пише: «Повернення до політичних проблем, тем і формальних стратегій, характерних для модернізму, можна вважати формою ностальгії. ... Це зміщення уваги дозволяє нам зрозуміти політичні мотиви і прагнення окремих метамодерністських суб'єктів-у-кризі — суб'єктів, які через історично обумовлені значення раси, гендеру, сексуальності і класу, змушені шукати для себе життєві шляхи і долати перешкоди, що обмежують їхню суб'єктність. Суб'єкти-у-кризі, що ніколи не відчувають себе вдома на своїй землі у конкретний момент, змушені знаходити способи для деконструкції і відбудови комфортного простору» (Brunton, 2018, p. 73). Індивідуум метамодернізму спрямовує емоційне і фізичне зусилля на сучасність, а не майбутнє, і для цього «реактивізує незреалізоване минуле» (Brunton, 2018, p. 73). Йдеться не просто про відродження естетики модернізму, а й про відродження політичного активізму і письма, що зосереджене на ньому. Вагомість внутрішнього самоаналізу, постійне апелювання до прожитого і його проживання знову, але уже з перспективи теперішнього визначають сучасне письмо.

Колівання — одна з характеристик метамодерної чутливості. Ван ден Еккер, Гібонз і Тімоті Вермулен (2017) при визначенні основних рис метамодернізму стверджують, що він позначений «радіше коливанням, аніж синтезом, гармонією чи примиренням» (р. 30). Колівання постійно оспорює і підважує усталені чи фіксовані позиції. Звідси, продовжують далі дослідники, метамодерна культура має зовсім інше ставлення до минулого і майбутнього, аніж постмодернізм. Зокрема, йдеться про під-

рив та критику великих наративів постмодернізмом, а також про його іронічне ставлення до західної епістемології загалом. Натомість метамодернізм схильний до формату постійних перемовин, у процесі яких виявляється сконструйованість знання і його релевантна природа. Подібну позицію займає і Далі Кадагішвілі (2013), коли стверджує: «Метамодернізм — серйозний і щирий; він коливається (підкреслення моє — С. Ч.) від однієї крайності до іншої, від однієї ідеї до діаметрально протилежної, як наприклад: ентузіазм та іронія, наївність та знання, тотальність і фрагментація, яскравість і безколірність, водночас постмодернізм сконцентрований на грі, нещирості, нестабільності й іронії» (р. 559). Динаміка і характер оповіді характеризуються сумнівами і нерішучістю оповідача щодо власних рішень, а також коливаннями між минулим і теперішнім. Остання хистка позиція сприяє формуванню транскультурної суб'єктності, що незакорінена в одній культурі.

Історичність та історія розтлумачуються у метамодерній літературі крізь новий кут зору. З цього приводу М. Шимчишин зауважує: «Пластичність минулого полягає в тому, що травма може бути опрацьована, вилікувана чи принаймні прийнята\визнана. Досвід минулого незіронізований, а відрефлексований для побудови будучини» (Шимчишин, 2022, с. 60). Минуле стає не просто корисним досвідом, чи постмодерним запереченням, а складовою перемовин між індивідуумом і його колективною спадщиною. У процесі такого діалогу розкривається замовчана історія чи спалюжений домінантною групою наратив.

Афект — ознака метамодерну, який реагує на відсутність щирої емоційності постмодернізму. «Для метамодерної ідентичності афект займає чільне місце і замінює плиткість, неглибинність і неемоційність постмодерного стану» (Шимчишин, 2022, с. 61). Сучасний міграційний роман оприсутнює спраглисть за «новою щирістю», наснаження справжніми почуттями, що незіронізовані чи принижені. Як зазначає, Хіменез Лай «Сьогодні іронічна чутливість є просто чутливістю, ставленням, способом подачі, рефлексією, але не риторичним засобом. Сьогодні з допомогою іронії можна репрезентувати щирість» (Lai, 2019, р. 29). Постмодерна іронія і «нова щирість» пе-

ребувають у центрі уваги дослідників метамодернізму. Еліна Сілтанен у процесі аналізу поезії Доротей Ласкі пише: «Нова щирість репрезентує самість як щось безпосереднє: банальність, наївність, емоційність; вона досліджує ці стани як опозиційні до іронічної самоусвідомленості і цинізму, але водночас не зрікається їх. Щирість розуміється як перформанс навмисної наївності, що вказує на відданість емоційності. Нова щирість вважається реакцією на «постмодерну саморефенційність» і є протилежністю до «іронії». Я покажу далі, що нова щирість виходить за межі постмодернізму і поєднана з тим, що називають 'метамодернізмом'» (Siltanen, 2020, р. 980). Своєю чергою Джеймс Брантон (2018) у згаданій вище праці про сучасну поезію також зауважує її постійне коливання «між щирістю та іронією» (р. 72).

Глибинність, за визначенням Ван ден Еккера та ін. (2017), конституєнта метамодернізму. «Якщо тут ми розуміємо метамодернізм як поворот до історичності, афекту і глибини, то необхідно зазначити, що це поворот, який позначає розпачливе, але бажане прагнення думати, відчувати і сприймати усе історично, просторово і тілесно» (Van den Akker et al., 2017, р. 316). Зокрема, емоційна глибина оприсутнюється в метамодерному романі на рівні проживання минулого по-новому. Ефективною оповідною стратегією для цього стає ревізія і ретроспекція. Ретроспективна нарація укладає фрагментоване минуле суб'єкта у послідовну життєву історію. Однак важливо звернути увагу на її іншу функцію, а саме увиразнення ставлення оповідача у теперішньому до пережитого у минулому. Окрім розповіді про факти власного минулого, ретроспекція розкриває можливості для вибудовування себе з переосмислених фрагментів минулого і оприсутнення різниці між минулою самістю і теперішньою.

Висновки. Загалом у процесі аналізу критичного осмислення метамодернізму у сучасному літературознавчому дискурсі вочевиднюється проблематизація концептів, понять та об'єктів знання, створених попередніми традиціями. Це зовсім не означає, що метамодернізм постає як заперечення ідеології модернізму чи постмодернізму. Навпаки, варто наголосити, що виникнення метамодернізму базується на попередніх системах знань. Вступаючи в діалог із традиційними підходами,

метамодернізм змінює не лише ті уявлення про світ, які вони сформували, а й змінює їх (традиційні підходи — С.Ч.). У проаналізованих працях дослідники відзначають тяжіння художніх текстів до модерністської естетики, діалогічність з експериментами модернізму і водночас дистанціювання від постмодерної гри значеннями і змістами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шимчишин, М. (2022). Російсько-українська війна і структура відчуття метамодернізму. *Сучасні Літературознавчі Студії*, 22, 57–62.
2. Штейнбук, Ф. (2011). Тілесно-міметичний метод аналізу текстових стратегій модерністського дискурсу (На прикладі творчості Г. Косинки). *Слово і Час*, 3, 79–87.
3. Bentley, N. (2018). Trailing postmodernism: David Mitchell's *Cloud Atlas*, Zadie Smith's *NW*, and the metamodern. *English Studies*, 99(7), 723–743.
<https://doi.org/10.1080/0013838X.2018.151061>
4. Brunton, J. (2018). Whose (meta)modernism?: Metamodernism, race, and the politics of failure. *Journal of Modern Literature* 41(3), 60–76.
<https://doi.org/10.2979/jmodelite.41.3.05>
5. James, D., & Seshagiri, U. (2014). Metamodernism: Narratives of continuity and revolution. *PMLA*, 129(1), 87–100.
<https://doi.org/10.1632/pmla.2014.129.1.87>
6. Josipovici, G. (2010). *What ever happened to modernism?* Yale University Press.
7. Kadagishvili, D. (2013). Metamodernism as we perceive it (Quick review). *European Scientific Journal*, 2, 559–565.
8. Kersten, D., & Wilbers, U. (2018). Introduction: Metamodernism. *English Studies*, 99(7), 719–722.
<https://doi.org/10.1080/0013838X.2018.1510657>
9. Lai, J. (2019). Between irony and sincerity. *Log*, 46, 23–32.
<https://www.jstor.org/stable/26759025>
10. Mao, D., & Walkowitz, R. L. (2008). The new modernist studies. *PMLA*, 123(3), 737–748.
<https://doi.org/10.1632/pmla.2008.123.3.737>
11. Neumann, B. (2008). The literary representation of memory. In A. Erll, & A. Nünning (Eds.), *Cultural memory studies: An international and interdisciplinary handbook* (pp. 333–345). De Gruyter.
12. Okediji, M. B. (2011). *Western frontiers of African art*. University of Rochester Press.
13. Perloff, M. (2002). *21st-century modernism: The «new» poetics*. Blackwell.
14. Siltanen, E. (2020). New sincerity and commitment to emotion in Dorothea Lasky's poetry. *English Studies*, 101(8), 979–997.
<https://doi.org/10.1080/0013838X.2020.1847830>
15. Storm, J. A. J. (2021). *Metamodernism: The future of theory*. University of Chicago Press.
16. Van den Akker, R., Gibbons, A., & Vermeulen, T. (Eds.). (2017). *Metamodernism: Historicity, affect, and depth after postmodernism*. Rowman & Littlefield.

REFERENCES

1. Shymchyshyn, M. (2022). Rosiisko-ukrainska viina i struktura vidchuttia metamodernizmu [Russian-Ukrainian war and the structure of perception of metamodernism]. *Suchasni Literaturознаvchi Studii*, 22, 57–62. [In Ukrainian].
2. Shteinbuk, F. (2011). Tylesno-mimetychnyi metod analizu tekstovykh stratehii modernistskoho dyskursu (Na prykladi tvorchoosti H. Kosynky) [Body-mimetic method of analysis of textual strategies of modernist discourse (On the example of the work of H. Kosinka)]. *Slovo i Chas*, 3, 79–87. [In Ukrainian].
3. Bentley, N. (2018). Trailing postmodernism: David Mitchell's *Cloud Atlas*, Zadie Smith's *NW*, and the metamodern. *English Studies*, 99(7), 723–743.
<https://doi.org/10.1080/0013838X.2018.151061>
4. Brunton, J. (2018). Whose (meta)modernism?: Metamodernism, race, and the politics of failure. *Journal of Modern Literature* 41(3), 60–76.
<https://doi.org/10.2979/jmodelite.41.3.05>
5. James, D., & Seshagiri, U. (2014). Metamodernism: Narratives of continuity and revolution. *PMLA*, 129(1), 87–100.
<https://doi.org/10.1632/pmla.2014.129.1.87>
6. Josipovici, G. (2010). *What ever happened to modernism?* Yale University Press.
7. Kadagishvili, D. (2013). Metamodernism as we perceive it (Quick review). *European Scientific Journal*, 2, 559–565.
8. Kersten, D., & Wilbers, U. (2018). Introduction: Metamodernism. *English Studies*, 99(7), 719–722.
<https://doi.org/10.1080/0013838X.2018.1510657>

9. Lai, J. (2019). Between irony and sincerity. *Log*, 46, 23-32.
<https://www.jstor.org/stable/26759025>
10. Mao, D., & Walkowitz, R. L. (2008). The new modernist studies. *PMLA*, 123(3), 737–748.
<https://doi.org/10.1632/pmla.2008.123.3.737>
11. Neumann, B. (2008). The literary representation of memory. In A. Erll, & A. Nünning (Eds.), *Cultural memory studies: An international and interdisciplinary handbook* (pp. 333–345). De Gruyter.
12. Okediji, M. B. (2011). *Western frontiers of African art*. University of Rochester Press.
13. Perloff, M. (2002). *21st-century modernism: The «new» poetics*. Blackwell.
14. Siltanen, E. (2020). New sincerity and commitment to emotion in Dorothea Lasky's poetry. *English Studies*, 101(8), 979–997.
<https://doi.org/10.1080/0013838X.2020.1847830>
15. Storm, J. A. J. (2021). *Metamodernism: The future of theory*. University of Chicago Press.
16. Van den Akker, R., Gibbons, A., & Vermeulen, T. (Eds.). (2017). *Metamodernism: Historicity, affect, and depth after postmodernism*. Rowman & Littlefield.